ben és lassanként valami komor szükségszerűség kezdi irányítani lépteinket, ami többé már nem mi vagyunk. *„Csak árnyékaink haladtak tovább rendületlenül — / megfeledkezve rólunk, akik elmerültünk." (A végcél meséje)*

Kiábrándult, hitében végérvényesen megrendült költészet lenne Kovács Istváné? Első benyomásaink ezt látszanak igazolni. Olyan világ tárul fel itt, melyben mindenfelől az ember maradék szabadságát, maradék méltóságát megsemmisíteni készülő erők fenyegetnek — melyben alig látszik más kiút, mint hogy megpróbáljuk megvetni lábunkat az emberi integritás utolsó talpalatnyi földjén, megpróbáljunk ellenállni a teljes kiábrándultság, a minden mindegy újra meg újra ránk törő kísértésnek. *„A Rejtelmes sziget felfedezése óta rendelkezem / »ama« belső látással. Szeretnék annyira magam / lenni, hogy ne üvölthessenek velem. (Üvöltés)*

Korábbi kötetei kapcsán is feltűnő volt már a történelem állandó jelenléte Kovács versvilágában — képei most is a legváratlanabb pontokon teremtenek eleven, szuggesztív kapcsolatot jelen és múlt, egyéni és kollektív létezés között. *„Felkavarodik a táborok történelmi emlékezete. / Beszórva kivert fogakkal az ösvény." (Az én terülj-terülj-asztalkám . . .)* Sötét látomásai jelennek meg ezekben a versekben a tenger kegyetlenségnek, melyet a történelem ezen a tájon, Kelet-Közép-Európa földjén az ember ellen elkövetett — elemi düh szólal meg bennük a mindenkori elnyomókkal, gyilkosokkal szemben és elemi részvét minden áldozat iránt. Történelmi gyökereik ellenére azonban a legfontosabb bennük mégis egy a jelenbe, sőt, a jövőbe mutató elem: valami mélységes szeretet és féltés e sokat szenvedett tágabb haza népei, köztük a mi népünk, a határainkon innen és túl élő magyarság iránt. Amikor róluk, kisebbségi sorsban élőkről szól, egyszerre különös pátosz, bensőség vesz erőt hangján. A legsötétebb árnyai jelennek meg ezekben a versekben a szenvedésnek, a megalázottságnak, de talán a legbensőbb érzése egyszersmind az együvétartozásnak, a változtatás keserű akaratának. *„Mint tömegsírban az em- / ber, mint elemésztett könyvtárakban, képtárak- / ban, levéltárakban, iskolákban, templomokban / a pernyévé lett szellem. Kolozsvári Krisztus / a történelem élő és legyilkolt áldozataiból / teremtődött. Minden volt-van-és-lesz megnyomo- / rított életből és igaztalan halálból." (Szobor-triptichon Szervátiusz Tibor műtermében)*

Közösségi költészet ez — nem fennen, nem deklaráltan, de a szónak annál tisztább, időtlenül korszerű értelmében. Ami azzá teszi, ami eltéphetetlenül a világnak ehhez a tragikus sorsú szegletéhez köti: egy kollektív sorsélmény, egy kollektív érzés- és emlékvilág szakadatlan, intenzív jelenléte eszmélésének minden pillanatában. A kötet egyik kimagasló pontja, amikor Párizsban, a fény városában a gazdagság káprázata egyszerre a sorsvállalás, a „tartozó hűség" érzését kelti fel benne. *„»Vigyázó szemetek . . .« — az intelmet úgy-ahogy /megfogadtam . . . / És idevetődtem, hogy tudjam azt; / A Notre-Dame-hoz nyúlni ősbűn, de vannak városok, / Amelyeket lerombolni bárkinek szabad." (Párizs, ezerkilencszázhetvenegy)*

Kiábrándult, hitében végérvényesen megrendült költészet lenne Kovács Istváné? Nem, mégsem. Ami verseit kétségkívül sötétre festi, az sokkal inkább egy szemet hunyni percig sem hajlandó elkötelezettség, felelősségérzet közvetlen környezetünk szenvedői, áldozatai iránt. Kötetének meghatározó jegye nem a beletörődés, nem a vereségtudat, még kevésbé valami egyetemesen tragikus létélmény, hanem egy nagyon is pozitív alapú értékrend — és a hangütésnek a versek minden drámaisága ellenére e biztos értékrenden nyugvó egyensúlya, harmóniája.

Poétikájára is mintha ez az egyensúly hatna meghatározólag. Mértéktartó, az eszközkezelés szélsőségeit messze kerülő, ám annál egyénibb, annál emlékezetesebb hangon szólnak ezek a versek. Képeik gyakori szürrealisztikus vonásaik ellenére egységesek, pontosak, plasztikusak — ami igen fontos, hisz a költői kép alapvető szerepet játszik ebben a versvilágban. Két versfajta uralja a kötetet: egy erőteljesen metaforikus, képeket halmozó, a látomás irányába hajló, és egy, a természetes, a köznapi beszédmodorhoz jóval közelebb álló, amely persze maga is gazdag képekben. Ez utóbbi csoport darabjaiban tesz tanúságot Kovács talán a legmeggyőzőbben arról a készségéről, hogy egy-egy finom, alig észrevehető eszközzel hangulatot, atmoszférát, jelképiséget teremtsen, miközben a nyelv, a versbeszéd mindvégig megőrzi természetes fesztelenségét, ritmikus biztonságát.

Sajátos, de sohasem öncélú perspektívákkal gazdagítják ezek az eszközök Kovács István verseit, hogy végül olyasvalami nyilatkozzék meg általuk, amit ilyen eleven és gazdag képében csak igazi költészet tud felmutatni: egy hitét, emberségét, gyökereit minden próbára tévő negatív élmény ellenére rendületlen elszántsággal védelmező magatartás példája. *(Szépirodalmi)*

EMŐKEY ISTVÁN

Baka István: Döbling

Az idei Graves-díjat Baka István kapta *Liszt Ferenc éjszakája a Hal téri házban* című versére. A vers *Döbling* című kötetében is megjelent, mely a költő harmadik kötete. Ha viszonyítjuk, hogy Baka a harmincas éveinek végét tapossa, nem mondható, hogy termékeny, könnyen író költő. (A kis kötet mindössze 95 oldalas, de az előzők se sokkal terjedelmesebbek.) Inkább olyan, aki a futó benyomásoknak, az élmény spontán megfogalmazásának ellentáll, s célja az ismétlődések által véglegesült tapasztalatok, érzelmi felismerések megformálása. Azoké a sztalagmit-tapasztalatoké, amelyek az elúszó pillanatok nyomán észrevétlen lerakódnak az emberben. S mivel azok az ember lelki világának mélyrétegeiben, ha nem is évezredek lassúságával, de sokszoros ismétlődés során kapnak végleges formát, a terjedelmet tekintve csekély, de annál inkább a modern ember közérzetének lényegi elemeire koncentrált ez a költészet. Speciálisan a közép-európai ember történelmi és létezés-tapasztalataira az utóbbi évtizedek nyomán — anélkül persze, hogy konkrét eseményekre, meghatározott történelmi helyzetekre utalnának. Erről szó sincs. Az más költői feldolgozást igényelne. Baka István versei — hadd ismételjem — szigorúan közérzeti és létérzeti versek. Nem ezzel vagy azzal a jelenséggel perel ő, hanem sorssal, istennel, kozmikus közönnyel. Keserves és meredeken szókimondó perlekedés ez, az adott helyzetben, mely hagyományos kötött verselésben, de modernül tárgyiasítva, gyakran régmúlt események és sorsok jelképeit elevenítve kap formát. Nemcsak a díjazott Liszt-vers meg a kiemelkedő Zrínyi-vers, mely az egykori költő álarcát magára öltve vádolja a sorsot és a vadkan-sors irányítóját, hanem a kötetcímet adó *Döbling* is ilyen. Mindhárom példa, melyeket vershelyzetek további idézésével könnyen lehetne szaporítani, arra utal, hogy Baka milyen erősen kötődik a hagyományhoz, s a mai szubjektív érzést a nemzeti múlt jelképeit és helyzeteit hasznosítva tárgyiasítja.

Ma már nem kell azzal a babonával küzdenünk, hogy a költészet terén a tárgyiasítás eltávolít, hatékonyságot csökkent. A vallomásos, az úgynevezett én-líra egyedül üdvözítő mivolta — a romantikának ez a jellegzetes produktuma — szűnőben van vagy megszűntnek tekinthető. Eliot, Ezra Pound, George, Rilke vagy annyi más nyomán a világlírában; a magyar költészetben pedig oly meghatározó költők példái következtében, mint Babits, Füst Milán vagy Weöres Sándor. Már a tágasabb olvasóközönség előtt sem kell a *Waste Land* után, vagy hogy magyar példával éljek, a *Jónás könyve* után a személytelenítő vers hatékony szuggesztivitását bizonyítani. A hatékonyság a költő egyéb kvalitásain múlik, nem a lírateremtés elvi módszerén.

Baka a maga antiimpresszionista, antispontán természetét kiismerve, apránként jutott el az objektivizálásig mint nehezebben nyíló, súlyosabb egyénisége adekvát kifejezési formájához. A pillanattal törődő s napjainkban még az automatizmust is újra felfedező törekvésekkel szemben — a fiatal lírikusok között ez most az új divat — a verset az alapvető lírai felismerések komprimált átadására tartogatja. Puritánság ez, a művészettel szembeni erkölcsi-mesterségbeli szigorúság, melyben részben az említett nagy elődöknek, részben az objektiváló lírai törekvések hazai kifejlesztőinek, az úgynevezett újholdas költőknek felfogását osztja, gyakorlatát hasznosítja. Verse kevés szavú, sűrű szövésű — s bár életmódja a vidékhez köti, nem a fővárosi léthez, semmi sem távolibb tőle, mint a vidéki olvasóréteget megejtő népies-szürrealista szó-lávázás, az ösztönösségnek az az istenítése, mely a magyar költők egy részét gyakran teszi szószátyárrá. Bár azt, hogy a líra műfaja hosszú, túlírt, mind a formabontó, mind a régi értelemben vett romantikus, a világ minden táján tapasztalni lehet.

E sajna világméretű szóinflációban érdemes tehát erre a ritkán szóló és súlyos szavakat kereső költőre jobban figyelni — ahogyan tette ezt a Graves-díj bizottsága —, mégha keveset is szerepel a divatosság fórumán, s mégha a hagyományhoz való kötődése olykor talán a kelleténél is jobban áthatja eszközeinek egy részét, főként hasonlatanyagát, szóválasztását. Ám a keserű kétségbeesés oly átélt, oly hiteles ebben a költészetben, hogy tartalommal tölti meg a jobb híján beszüremlő konvenciót is; a kétségbeesés például a közönyön, a nemzeti életerő hanyatlásán, vagy a süket és üres ég miatt. S lehet, hogy úgy igaz, ahogyan a kötet szerkesztője, a kritikusként és prózaíróként egyaránt kiváló Ács Margit látja: Baka Istvánnak sikerült az ősi, egyszerű jelrendszer alkalmazásából, a jelek archetipikus mivoltából új energiát csiholnia: versének mai felismerései olykor az ősi ismeretek evidenciájával hatnak. *(Szépirodalmi)*

LENGYEL BALÁZS

Nyilasy Balázs: Rés és kaland

Nyilasy Balázs viszonylag régen, jó évtizede rajta van a versolvasók s (a jórészt ugyanezekből verbuválódott) versről tudó irodalmárok „reménységeinek" listáján. Ettől eltekintve ez még csak a második kötete, s mint minden hosszabb csend után jelentkező költőnél, nála is felderíthető a kötet nélküli nyolc év életrajzi s főleg szellemi érésének története. (Első kötete, *A fiatalember mindennapjai* 1977-ben jelent meg.)

Szerencsétlen dolog költőt saját, korábbi programnyilatkozataival szembesíteni, de ha Nyilasy esetében ezt tesszük, azzal egy generáció változó életérzéseire világíthatunk. Tehát, a bemutatkozó huszonkét éves Nyilasy Balázs így írt: „A legnagyobb lehetőségem az alkatomban meglevő esztéta és társadalomalakító szintézisbe hozása lenne", s példaként Illyést és Vácit említi.

Az 1977-es kötet fülszövegében: „. . . verseimben a gondolatigény, a személytelenségre törekvés, a ritka gonddal formált szólálás . . .".

A mostani állapotról, a „költőséghez" való mai viszonyáról az egyedül hiteles módon, versből idézzük: *„semerre persze hogy semerre / szürkévé keverni a sötétet / mukk nélkül sétálni lefelé / törleszkedni a sárhoz / a rázkódásokat kioltó semmihez / félek".*

Klasszikus „dezillúziós" folyamaton ment hát keresztül a költő, a közvetlenül hasznosítható társadalmi költészet akkor felröppent vágya szép lassan egy fájdalmasan-ironikusan visszanéző, lemondó, magát ci-